

Nikâh Akdinin Kuruluşu ve Türk Medeni Kanunu'na Göre Sonuçlanan Boşanmaların İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*

Vildan SALİ DUMAN¹

Öz

Evlenmesine engel bulunmayan kadın ve erkek arasında, dînen ve hukûken belirlenmiş şartlara uygun olarak kurulan evlilik birliği, nikâh olarak tanımlanan evlilik akdi ile eşlerin meşrû bir şekilde hayatlarını birleştirmelerine olanak vermektedir. Bu çalışmada İslâm hukukunda nikâhın tanımı, şartları ve mahiyeti üzerinde durularak, 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu'na göre gerçekleşen resmî nikâhla mukayesesi yapılmıştır. Resmî nikâhın dinî nikâh yerine geçeceği üzerine olan genel kabulün ardından, mahkeme önünde gerçekleşen boşanmanın, dinî nikâh üzerindeki etkisi üzerinde ittifak sağlanmadığı için bu bağlamdaki görüş ayrılıklarına yer verilmiştir. Ancak bu konunun Temel İslâm Bilimleri alanında gereği kadar ele alınmadığı, daha çok sosyal medya aracılığıyla fetva verme yoluna gidildiği, bu açıklamaların da çoğunlukla mesnetsiz olduğu, kişisel veya cemaat odaklı yapıldığı görülmüştür. Bahsi geçen konular bağlamında çalışmada, modern hukukta mahkeme kararı ile boşanmanın dinî nikâh üzerindeki etkileri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Aile Hukuku, Türk Aile Hukuku, Nikâh, Boşanma, Sosyal Medya.

Sali Duman, Vildan (2023). "Nikâh Akdinin Kuruluşu ve Türk Medeni Kanunu'na Göre Sonuçlanan Boşanmaların İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi". *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 7/2 (2023), 143-171. <https://doi.org/10.32711/tiad.1229691>

Geliş Tarihi	05.01.2023
Kabul Tarihi	07.04.2023
Yayın Tarihi	01.07.2023
*Bu CC BY-NC lisansı altında açık erişimli bir makaledir.	

The Establishment of Marriage Contract and Evaluation of Divorces Concluded According to Turkish Civil Code in Terms of Islamic Law*

Vildan SALİ DUMAN²

Abstract

A marriage union, established between a man and a woman who are not prevented from getting married, in accordance with the conditions determined by religion and law, allows the spouses to join their lives in a legitimate way with the marriage contract, which is defined as marriage. In this study, the definition, conditions, and nature of marriage in Islamic law are emphasized and compared with the civil marriage performed in accordance with the Turkish Civil Code No. 4721. In the article, after the general acceptance that civil marriage will replace religious marriage, the differences of opinion in this context are given, since there is no consensus on the effect of divorce in front of the court on religious marriage. However, it has been seen that this issue is not handled as much as it should in the field of Basic Islamic Sciences, more fatwa is given via social media, and these explanations are mostly baseless and are made personal or community oriented. In the context of the aforementioned issues, in the study, the effects of court decisions and divorce on religious marriage in modern law are discussed.

Keywords: Islamic Family Law, Turkish Family Law, Marriage, Divorce, Social Media

Sali Duman, Vildan (2023). "The Establishment of Marriage Contract and Evaluation of Divorces Concluded According to Turkish Civil Code in Terms of Islamic Law", *Turkey Journal of Theological Studies*, 7/2 (2023), 143-171. <https://doi.org/10.32711/tiad.1229691>

Date of Submission	05.01.2023
Date of Acceptance	07.04.2023
Date of Publication	01.07.2023
*This is an open access article under the CC BY-NC license.	

Giriş

Evlilik kurumu sosyal bir kurum olduğu gibi hukukî bir yapıya da sahiptir. Bu sebeple hukuk tarafından kabul edilen nikâh gibi hukuki bir işlemle varlık kazanır. Evlenen taraflar, birtakım gerekçelerle evliliği sonlandırarak kurulan evlilik birliğini bozma yoluna giderler ki, hukuk da bu tasarrufu onaylar. Her hukuk sistemi evlilik birliğinin meşruiyet kazanması için gerekli rükün ve şartları belirlemiştir. Yine her hukuk sistemi hukukî bir kurum olarak tanıdığı evliliği sona erdiren sebep ve yöntemleri de belirlemiştir. Ayrıca evlenen veya ayrılan eşlerin hak ve sorumluluklarını da hüküm altına almıştır.¹ Dolayısıyla evliliğin meşruiyet kazanması için aranan şartlar ve evlilik birliğinin sonlandırılmasının hukukî sebep ve yöntemleri arasında farklar bulunmaktadır. Bu bakımdan bir hukuk sistemine göre meşrû olan evlilik bir diğer hukuk sistemine göre gayri meşrû olabilmektedir. Yine bir hukuk sistemine göre evlilik birliğini sona erdiren sebep ve yöntem diğer hukuk sistemince uygun görülmeyebilir. Türkiye gibi ülkelerde yürürlükte olan bir hukuk sistemi yanında vatandaşların vicdanan kendilerini bağlı ve uymakla yükümlü hissettikleri bir hukuk sistemi bulunmaktadır. Bu sebeple ülkemizde uzun yıllardır tartışılan bir konu olarak mahkemede gerçekleşen resmî boşanmaların halkın vicdanan sorumluluk duydukları İslâm hukuku bakımından geçerli olup olmadığıdır. Biz de bu çalışmada öncelikle İslâm aile hukuku ve Türk aile hukukunda, kadın ve erkek arasında belirli şartlar çerçevesinde gerçekleştirilen nikâhın -evlilik akdinin-, benzer ve farklı yönlerini ele almaya çalıştık. Bu bağlamda tartışılan konulardan biri, resmî nikâhın dinî nikâh yerine geçip geçmeyeceği ve mahkeme kararıyla gerçekleşen boşanmaların dinî nikâha etkisinin ne ölçüde olduğudur. Çalışmada nikâh, nikâhın şartları, boşanma, boşanmanın şartları ele alınarak, iki hukuk sistemi nikâh ve boşanma noktasında mukayese edilmeye çalışılmıştır.

Günümüze kadar İslâm aile hukukunda nikâh ve boşanma konusunda zengin sayılabilecek bir literatür çalışması yapılmıştır. Türkiye’de evlilik, nikâh, boşanma, miras gibi bazı meselelerde İslâm hukukuna uygun davranılmakta ancak içinde bulunulan hukukî sistem gereği, bazı konularda uyuşmazlık doğabilmektedir. Günümüzde resmî nikâhın dinî nikâh yerine de geçebileceği hususunda az sayıda çalışmalar olduğu gibi, TMK’ya göre gerçekleşen boşanmaların İslâm hukuku açısından da geçerliliği üzerinde yeterli akademik çalışma bulunmamaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu konuda yapılan tek akademik çalışma İbrahim Yılmaz’ın TMK’ya Göre Gerçekleşen Boşanmaların İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi (İslam Hukuku Araştırmaları

¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Merve Yiğitoğlu, *İslam Aile Hukukunda Kadının Hak ve Sorumlulukları* (İstanbul: Kitâbi Yayınları, 2019), 19-141.

Dergisi 14 (2009), 267-290), isimli çalışmasıdır. Yılmaz çalışmasında nikâh akdinin kuruluşuna değinmeden doğrudan TMK'ya göre gerçekleşen boşanmaların İslâm hukuku açısından nasıl değerlendirilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Dolayısıyla hakkında yeterli akademik çalışma bulunmayan ve genellikle sosyal medyada tartışılan bu konu üzerinde yeni akademik çalışmaların yapılması elzem görülmektedir.

1. Nikâhın Tanımı ve Mâhiyeti

İslâm hukuku terminolojisinde nikâh, şer'î olarak belirlenmiş şartlara göre evlenmesine engel⁴ bulunmayan kadın ve erkeğin evlilik birliğini kurmalarını ve hayatlarını daimî bir şekilde birleştirmelerini sağlayan bir akitdir.⁵ Nikâh evlenen taraflara birtakım haklar kazandırdığı gibi sorumluluklar da yüklemektedir. Ancak bunun için nikâhın meşruiyet kazanması gerekir.

Nikâh akdinin temel unsurları, evlenmelerine engel bulunmayan kadın ve erkeğin, akdin mevzuu konusunda kullandıkları ifadelere bağlı olarak, karşılıklı irade ve rıza beyanında bulunmasıdır. Nikâh akdinin şartları ise in'ikad, sıhhat, nefâz ve lüzûm şartları olmak üzere dörde ayrılmaktadır. Bu şartlardan bazıları akdin vücûd bulmasını, sahîh ve geçerli olmasını sağlamaktadır.⁶

1.1. Dinî Nikâh ile Medenî Nikâhın Mukayesesi

Hz. Peygamber (s.a.v.) devrinden günümüze kadar gelen zaman içerisinde, İslâm hukukunda evlilik müessesesi ve aile birliğine çok büyük önem atfedilmiş, fukahâ nikâhu esasları, önem ve mahiyeti, sonuçları vs. bakımından detaylı bir şekilde ele almıştır. İslam hukuk ekolleri arasında toplumsal, kültürel, ekonomik farklılıklar ile iklim ve coğrafi değişkenlerin etkisiyle birbirinden farklı fikirlerin oluşması doğal bir durum olarak karşılanmıştır. Bunda nasların yoruma kapalı olmaması da etken olmuştur.⁷ Nikâhın dinî ve resmî olarak ayrıma tabi tutulup tutulamayacağı hâlen tartışma konusu olmaya devam etmektedir.

Hanefî mezhebine göre nikâhın rükünleri, aralarında evlenme engeli bulunmayan tasarruf ehliyetini hâiz kadın ve erkekten oluşan tarafların bulunması, bunlardan birinin

⁴ Evlenme engelleri için bkz. Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali* (İstanbul: Altınoluk Yayınları, 1995), 169-178.

⁵ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr* (Beyrut: Dâru Sadr, 1415/1995), 2/339; Mevsilî, *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-muhtâr* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2012), 3/81; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ marifeti me'âni elfâzi'l-Minhâc* (Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabi, ts.), 4/309; Meydânî, *el-Lübâb fi şerhi'l-Kitâb* (İstanbul: el-Mektebetü'l-Mahmudiyye, ts.), 3/3; Fahrettin Atar, "Nikâh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/112.

⁶ Ayrıntılı bilgi için bk. Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2013), 1/332-335.

⁷ Atar, "Nikâh", 33/113.

evlenme teklifi niteliğindeki icabına,⁸ diğerinin kabul⁹ ederek cevap vermesi şeklinde gerçekleşen karşılıklı rızalarını ortaya koyan irade beyanından ibarettir. Bir kısım İslâm hukukçularına göre veli izninin bulunması veya velinin katılması rükün olarak kabul ediliyorsa da Hanefî mezhebinde müstehap kabul edilmiştir. Bu rükünler ile kıyılan nikâhı ilân etmek ve böylece evlilik akdinin hükümlerinin toplum gözetimi ve denetimi altına alınmasını sağlamak amaçlanmıştır.¹⁰

İslâm hukukunda nikâhı kıyan kişinin mutlaka bir din adamı veya resmî devlet memuru olması gerekmektedir. Nikâhın sıhhat şartlarından birisi şahitlerin bulunması yeterli görülmektedir. Malikî ekolüne göre ise ilan edilmesi şarttır. Şahit şartını yeterli gören İslâm hukukçuları şahitlerin âkil-bâliğ, hür ve müslüman olması, akdi yapanların sözünü işitmesi ve anlaşılması ile sayı olarak iki erkek veya iki kadınla bir erkeğin şahitliğini şart koşturmuştur.¹¹ Hanefîler dışında, cumhura göre şahitlerin erkek olması şarttır.¹² Nikâhta şahit bulundurmanın hükmüne gelince Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "*Şahitler olmadan kıyılan nikâh geçerli olmaz.*"¹³ hadisine göre yukarıda zikredildiği üzere cinsiyet konusunda farklılık olsa da en az iki şahidin bulunması gerekmektedir.

İslâma uygun bir şekilde nikâhı yöneten bir din adamının varlığı, nikâh akdinin İslâmî şartlara uygun olarak yapılmasına yardımcı olmaktan ibaret görülmektedir.¹⁴ Medenî Kanuna göre ise evlilik akdinin gerçekleşmesi için evlendirme memuru bulunmak zorundadır.¹⁵

TMK'da nikâhın erkek veya kadın iki ergin şahit huzurunda gerçekleşmesi şartı,¹⁶ benzerlik göstermekle birlikte şahitlerin cinsiyeti¹⁷ konusunda fark gözetilmediği için İslâm hukukundan ayrılmaktadır. İslâm hukukunda İslâm hukukunda yukarıda

⁸ İcab: "Akti yapan erkek veya kadının birinden, akdin meydana gelmesi hususunda iradesinin varlığına delalet ederek ilâ önce südür eden şeydir."; bk. Zekiyüddin Şa'ban, *İslamda Evlenme ve Boşanma*, çev. Ali Kerrar Ulu (İstanbul: Dilek Matbaası, 1969), 15.

⁹ Kabul: "Akit yapmanın diğerinden ikinci olarak birincinin icabına, rıza ve muvafakat üzerine delalet ederek südür eden söz veya harekettir."; bk. Şa'ban, *İslamda Evlenme ve Boşanma*, 15.

¹⁰ H. Yunus Apaydın, "Nikah Akdinin Mahiyeti ve İmam Nikahı Uygulaması", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9 (2000), 373.

¹¹ Şa'ban, *İslamda Evlenme ve Boşanma*, 25.

¹² Vehbe Zühaylî, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, ed. Hamdi Arslan. çev. Ahmet Efe vd. (İstanbul: Risale, 1992), 9/61.

¹³ Tirmizî, "Nikâh", 15.

¹⁴ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 150.

¹⁵ TMK. md. 134.

¹⁶ TMK. md.141.

¹⁷ Nikâhta şahidin cinsiyeti hakkında bk. Mâlik b. Enes, "Nikâh", 26; Şâfiî, *el-Üm* (Beirut: Dârü'l- ma'rife, 1973), 5/22; Serahsî, *el-Mebûât* (Beirut: Dârü'l- ma'rife, 1980), 5/33; Muhsin Koçak, *Hz. Ömer ve Fıkhı* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1987), 122-123; Charif Ayrik, *İslâm Fıkhında Nikâh Şahitliği* (İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 59; Vehbe Zühaylî, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, ed. Hamdi Arslan. çev. Ahmet Efe vd. (İstanbul: Risale, 1992), 9/61.

belirtildiği gibi iki erkeğin şahitliği ile yapılan nikâh akdi sahih kabul edilir. Yine Hanefî mezhebi hukukçularına göre bir erkek ile iki kadının şahitlik yapabileceği ve böyle bir nikâhın meşrû sayılacağı kabul edilmektedir. Fakat sadece bir erkek ile bir kadın veya sayıca çok olsa bile sadece kadınların şahitliği kabul edilmeyeceği durumu bütün İslam hukukçuları tarafından savunulan bir görüştür.¹⁸ Hanefîler dışında, cumhura göre şahitlerin erkek olması şarttır.¹⁹ Bu bilgiler ışığında değerlendirildiğinde belediye nikâh memurunun huzurunda akdedilen nikâh akdi İslâm hukukunda düzenlenen şahitlerde aranan şartları taşıyor ise bu nikâhın muteber olmayacağı sonucuna ulaşılabilir.

Her iki hukuk sisteminde de taraflar yapılan evliliğe hiçbir baskı altında kalmadan kendi hür iradeleri ile yapılan evliliği kabule ettiklerini beyan etmeleri gerekmektedir. Bu beyan İslam hukuk literatüründe icap ve kabul diye ifade edilmektedir. Bu bakımdan Türk aile hukukundaki bu düzenleme ile İslâm hukuku benzerlik arz etmektedir.²⁰

Türkiye’de bazı kesimler tarafından dinî nikâh, resmî nikâha öncelenmekte ve dinî nikâhsız bir birliktelik asla meşrû görülmemektedir. Türk Medenî Kanunu, Türk örf ve âdetlerince kabul görmüş halk dilinde imam nikâhı olarak tanımlanan dinî nikâhı tanımış ancak “*Aile cüzdanı gösterilmeden evlenmenin dinî töreni yapılamaz.*”²¹ ifadesi ile evliliğin geçerli olmasını dinî törene bağlamayarak resmî nikâhın üstünlüğünü kabul etmiştir.

Esasen İslâm hukukunda ‘dinî nikâh’ veya ‘imam nikâhı’ diye bir kavram ve uygulamanın olmadığı; nikâh akdinin rükün ve şartlarında imam tarafından kıyılmasının yer almadığı belirtilmektedir. Günümüze kadar gelen ve İslâmî bir uygulama olduğu zannedilen bu uygulamanın Osmanlı devletinde, nikâh akdinin tescil işleminin kadınların kontrolündeki imamlara bırakılmasının²² “*bozulmuş ve amacından sapmış bir kalıntı*” olduğu ifade edilmektedir. Hristiyanlıkta Hz. İsa’nın kilise ve Tanrı ile bir arada oluşturduğu farazî birliği temsil eden evlenme akdinin kilise mensubu huzurunda gerçekleşmesinin şart koşulmasının,²³ modern hukukçular tarafından dinî nikâh olarak nitelendirilmesi ve İslâm’a mâl edilmesi eleştirilmektedir.²⁴

¹⁸ Şa’ban, *İslamda Evlenme ve Boşanma*, 26; Halil Cin, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme* (Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1988), 100.

¹⁹ Zühayrî, *İslam Fikhi Ansiklopedisi*, 9/61.

²⁰ TMK. md. 142.

²¹ TMK. md. 143.

²² Kemal Beydilli, *Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmamın Günlüğü* (İstanbul: y.y., 2001), 69 akt. Alaaddin Aköz, *Bir İmamın Nikâh Defteri* (Konya: Tablet Kitabevi, 2006), 2-4.

²³ Cin, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 133.

²⁴ Apaydın, “Nikah Akdinin Mahiyeti”, 375.

1.2. Medenî Nikâhın Dinî Nikâh Yerine Geçip Geçmeyeceği Meselesi

Din İşleri Yüksek Kurulu'nun "*Resmî nikâh kıydıran kimse ayrıca dinî nikâh kıydırmalı mıdır?*" soruna verdiği cevaba göre resmî nikâh dini nikâh yerine geçmektedir. Kararda, resmî nikâhtan sonra dualarla, Kur'ân tilâvetiyle nikâh kıydırılmasının Türk örf ve âdetlerine uygun olduğu belirtilmektedir.²⁵

Yine Din İşleri Yüksek Kurulu nikâhın tescil edilmesine dair bir şekil şartının naslarda yer almadığını belirtmekle birlikte, müdâyene âyeti olarak bilinen, vadeli borç ve hakların yazıyla tespitini ve şahit bulundurulmasını bildiren Bakara sûresi 282. âyeti delil göstererek, nikâhın da bir akit olması sebebiyle tescil edilmesi gerektiğini göstermektedir.²⁶

Medenî nikâhla dinî nikâh arasında fark olmadığını söyleyen Türk hukukçusu Cin, İslâm hukukuna göre nikâhın medenî bir akit olduğunu, dinî tarafının olmadığını, icap ve kabul ile nikâhın gerçekleşeceğini, resmî veya dinî bir kişinin huzurunda kıyılmasının ise nikâha aleniyet kazandırmak ve ispatını sağlamak için gerektiğini ifade etmektedir. Tarafların isterlerse resmî nikâhtan sonra dua okutmasını örfî olduğu için, önce resmî nikâh kıyılması şartı ile bu âdete uyulmasında sakınca olmadığını da belirtmektedir.²⁷

Günümüz İslâm hukukçusu Hayreddin Karaman, nikâhın ibadet olmadığını, muamelattan sayıldığını belirtirken kendi içinde hususiyetleri olan dinî nikâh ile medenî nikâhın -süt kardeşlerin evlendirilmesi ve iki şahidin kadın olması dışında- aynı olduğunu söylemektedir. Kayıt altına alınan medenî nikâhla evlilik hukukunu güvence altına alma ve korumanın mümkün olduğunu; dinî nikâhla bunun sağlanması mümkün olmadığından akdin mutlaka resmîleştirilmesi gerektiğini söylemektedir.²⁸ İslâm hukukçusu Saffet Köse de evlendirme memurunun gözetimi ve denetimi altında, şahitler huzurunda halka açık olarak kıyılan nikâhın fikhî esaslara tamamen uygun olduğu için ayrıca imam nikâhına ihtiyaç duyulmayacağını belirtmektedir. Resmî nikâhtan sonra yapma koşuluyla, kişilerin psikolojik olarak kendisini nikâhsız gibi hissetmesi veya kınama-dışlama şeklinde oluşan toplum baskısı sebebiyle yapılan dinî nikâhı da doğal karşılamaktadır.²⁹

²⁵ Din İşleri Yüksek Kurulunun konuyla ilgili kararı/fetvası için bk. Din İşleri Yüksek Kurulu, *Fetvalar* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019), 417 (md.861).

²⁶ Din İşleri Yüksek Kurulu, *Fetvalar*, 416 (md. 799).

²⁷ Cin, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 142,143.

²⁸ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/305; a. mlf., "Resmî nikah-dinî nikah hakkında neler söylersiniz? Bugün sadece dinî nikah yeter mi?" (Erişim 26 Ekim 2022).

²⁹ Köse, "Toplumsal Meşrûiyet Açısından Nikâhta Aleniyet ve Türkiye'de İmam Nikâhı Uygulaması", 499.

Benzer düşüncede olan İslâm hukukçusu İbrahim Paçacı da İslâm hukukuna göre geçerli olan şart ve unsurları taşıyan resmî nikâhın, dînen de geçerli olduğunu; bu şartlarda evlenen çiftlerin zina yapmadığını ifade etmektedir. Fakat hukukî olarak tanınmayan dinî nikâhla yapılan evliliğin, tarafları hukukî güvence altına almadığı, evliliğin sonuçlarını doğurmadığı, haksızlık ve zulme sebep olacağı için tahrimen mekruh sayılacağını, tarafların dînen sorumlu olacağını da eklemektedir.³⁰

Günümüz İslâm hukukçularından Hamdi Döndüren ise Din İşleri Yüksek Kurulu kararı çerçevesine bağlı kalarak, TMK'ya göre evlendirme memuru, hısımlık, bitmemiş evlilik, gaiplik, kadın için iddet ve akıl hastalığı gibi evlenme engeli bulunmayan vatandaşının nikâhını kıymak gibi hususlara³¹ riayet ederek yine müslüman bir kadınla ehl-i kitab³² bir erkeğin evlenme yasağı ile iki süt kardeşin nikâhlanamamak gibi şartları da gözeterek kıyacağı nikâh İslâm hukuku açısından problem teşkil etmez. Aksi halde resmî nikâhın dinî nikâh sayılması mümkün olmayacağı gibi, İslâm hukukuna göre belirlenen şartların tespitinin bir din adamı -günümüzde nikâh kıyma yetkisi verilen müftü- tarafından yapılması ve dinî nikâh uygulamasının devam etmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır.³³ Hanefiler dışındaki mezheplere göre nikâh esnasında velinin bulunması şartı³⁴ resmî nikâhta yerine getirilmediği için, resmî nikâhtan sonra dinî nikâh kıyılması da gerekli görülmüştür.³⁵

2. İslâm Hukukunda Talâkın Tanımı ve Mâhiyeti

Evlilik birliğine değer veren İslâm dini, nesillerin devamının meşrû şartlar altında devamını sağlamak ve kadın ile erkek arasında maddî ve mânevî paylaşımların sağlanması ve korunması için evlilik kurumunu teşvik etmiş, âyetlerle meşrûiyeti³⁶ sağlanmış; evliliğin taraflar arasında çekilmez hale gelmesi gibi yürütülemeyecek duruma gelmesi halinde hoş olmasa da boşanmayı tasvip etmiştir.³⁷

İslâm hukukunda “*Nikâh akdini belirli bir lafız ile derhal ya da gelecekte ortadan kaldırmak ve izale etmek*”³⁸ şeklinde tarif edilen talâk -boşama yetkisi-, prensip olarak kocaya verilmiş³⁹

³⁰ İbrahim Paçacı, “Sosyal Hayattaki Değişim Sürecinde İslam Aile Hukuku (Evlenme ve Boşanma Örneği)”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 11 (2008), 72-73.

³¹ Lütfü Başöz-Ramazan Çakmakçı, *Yeni Türk Medeni Kanunu* (İstanbul: Legal Yayıncılık, 2002), md. 129-133.

³² Remzi Kaya, “Ehl-i Kitap”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/516-519.

³³ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 585.

³⁴ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 19; Dârimî, “Nikâh”, 11.

³⁵ Erkam Medya, “Resmî Nikah Dini Nikahın Yerine Geçer mi?” (Erişim 25 Ekim 2022).

³⁶ el-Bakara 2/228-232, 236-237, 241; et-Talâk 65/1-2; Buhârî, “Talâk”, 1-4.

³⁷ Ebû Dâvûd, “Talâk”, 3; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/357.

³⁸ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005), 542.

³⁹ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/358.

olsa da nikâh akdinde şart koşulmuş olması veya akitten sonraki bir zamanda kocanın karısına boşama yetkisini vermesi -tefvîz-i talâk⁴⁰ ile kadın da boşama hakkına sahip olmaktadır.⁴¹ Kadın burada kocasının atadığı vekil gibi kabul edilmektedir. Bu durumda kadına verilen yetki geri alınamayacağı gibi, kocanın tek taraflı boşama yetkisi de devam etmektedir.⁴² Belirtilen istisnâî hal dışında kadının mahkeme kararı olmadan boşanamaması ve erkeğin tek taraflı iradesi ile bu yetkiye sahip olması, kadın mağdur bırakıldığı ve kadın-erkek eşitliğine aykırı olduğu için bazı çevrelerce eleştirilmiştir.⁴³

2.1. Talâk Çeşitleri

İslâm hukukuna göre talâk kocanın tek taraflı iradesiyle, kadının bazı haklarından ve sahip olduğu bazı malvarlığından feragat etmesiyle veya evlilik birliğinin hâkim tarafından -mahkeme kararı ile- sona erdirilmesi ile gerçekleşmektedir.⁴⁴ Talâk için kocanın tam ehliyetli ve âkil-bâliğ olması; kadının da boşayan kocanın eşi olması şart koşulmaktadır.⁴⁵ Kadının boşama yetkisinde⁴⁶ de aynı şartlar aranmaktadır.

Talâk, evlilik hayatına tekrar dönülüp dönülemeyeceğine göre ric'î ve bâin, Kurân ve sünnete uyup uymamasına göre de sünnî ve bid'î⁴⁷ olarak ikiye ayrılmaktadır. Çalışmanın konusu gereği kısaca değinecek olursak, kocanın yeniden bir nikâha ihtiyaç duyulmadan, iddet süresi içinde, tek taraflı olarak, boşadığı karısına dönüp evliliğe devam edebilmesine imkân veren boşanma şekli 'ric'î talâk'⁴⁸ olarak isimlendirilmektedir. Diğer yandan kocanın karısını bir defa ve şiddet içeren sözlerle boşaması ki bu evliliği derhal sona erdiren boşamaya da 'bâin talâk'⁴⁹ denmektedir. Bu, bâin talâkın 'beynûnet-i suğra' türünü oluşturmaktadır. Yine kocanın üç boşama hakkını

⁴⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. İbrahim Yılmaz, *Yetki ve Sistem Açısından İslâm Hukukunda Boşanma* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006), 111-120.

⁴¹ Boşamanın hak değil yükümlülük olduğu hakkında bk. Yılmaz, *Yetki ve Sistem Açısından İslâm Hukukunda*, 109 (dipnot, 71)

⁴² Zühaylî, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, 9/292; Halil Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma* (Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1988), 67 vd.; Ahmet Yaman, *İslâm Aile Hukuku* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1999), 79.

⁴³ Bu eleştirilere verilen cevaplar için bk. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve İstîlâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu* (İstanbul: Bilmen Basımevi, 1968), 2/219; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/358-360.

⁴⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/363-370.

⁴⁵ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/360 vd.

⁴⁶ Ayrıntılı bilgi için bk. İbrahim Yılmaz, "Kadının Boşanma Hakkı Bağlamında Post Modern Bir Yaklaşım Örneği: İftidâ", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 15 (2010), 209-240.

⁴⁷ et-Talâk 65/1; Buhârî, "Talâk", 1; Buhârî, "Talâk", 1, 2, 3, 45; Ebû Dâvûd, "Talâk", 4; Tirmizî, "Talâk", 1; Nesâî, "Talâk", 1-4; İbn Mâce, "Talâk", 2, 3; Zühaylî, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, 9/337; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/364 vd.; Aköz, *Bir İmamın Nikâh Defteri*, 11.

⁴⁸ el-Bakara 228, 229.

⁴⁹ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve İstîlâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/175.

da kullandığı boşama da bâin talâk olup buna da ‘beynûnet-i kübrâ’ denmektedir.⁵⁰ Bu durumda ilk koca, kadın başka bir evlilik yaptıktan sonra yeni bir nikâh ile evlenebilir.⁵¹

2.1.1. Muhâle‘a

Kadının sevmediği, geçinemediği fakat kendisinden boşanmayı kabul etmeyen kocasını, belirli bir mal veya genellikle mehir alacağına karşılık boşanmaya ikna etmesine muhâlea denmektedir.⁵² Muhâle‘a, âyet⁵³ ve sahâbeden Sâbit b. Kays’ın eşi ile bahçe karşılığı boşanma hadisesi⁵⁴ ile sabittir. Bir kısım İslâm hukukçularına göre ikna olan kocanın karısına ‘seni boşadım’ demesi ile evlilik sona erer. Ayrıca mahkemeye başvurup hâkimin boşamaya karar vermesine ihtiyaç duyulmaz. Bazı İslâm hukukçularına göre ise evlilik birliğinin sona ermiş olması için kocanın boşamasına ek olarak mahkemenin karar vermesi icap eder.⁵⁵ Böylelikle Medenî hukukta ‘anlaşmalı boşanma’⁵⁶ adı verilen bir boşanma çeşidine dönüşmüş olmaktadır.

2.1.2. Tefrik - Mahkeme Kararıyla Evliliğe Son Verilmesi-

Kazâî boşanma adı da verilen tefrikte, çoğunlukla kadın tarafından mahkemeye müracaat edilmesiyle boşanma talebi gerçekleşmektedir. Başvuruda bulunan tarafın, kazâî boşanmayı gerektiren sebepleri veya sebeplerden birini ileri sürmesi gerekmektedir.⁵⁷ Bu sebepler, hastalık ve özür, gaiplik-terk, nafakanın sağlanamaması veya kesilmesi, fena muamelede bulunma ve şiddetli geçimsizliktir.

2.1.2.1. Hastalık ve Özür

Hanefilere göre, evlilik akdi esnasında veya evlilik birliği devam ederken ortaya çıkan bazı hastalık ve kusurların bulunması halinde kadının boşanmak için hâkime başvurma hakkı vardır. Hanefiler dışında diğer üç mezhebe göre ise, erkek de boşanmak için hâkime başvurabilir.⁵⁸

Boşanmayı gerekli kılan iki çeşit hastalık ve özür bulunmaktadır. Birincisi cinsel ilişkide bulunmaya engel olan bir unsur olup erkekte iktidarsızlık hâli ve tenâsül organının kesik

⁵⁰ Orhan Çeker, “Beynûnet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/79-80.

⁵¹ Hülle hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Saffet Köse, “Hülle”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/475-477.

⁵² Fahrettin Atar, “Muhâlea”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2020), 30/399.

⁵³ el-Bakara 2/229; en-Nisâ 4/4,19.

⁵⁴ Şevkânî, *Neylû'l-Evtâr min esrâri Müntekâ'l-Ahbâr*, thk. Muhammed Subhi b. Hasan Hallak (Demmam: Dâru İbni'l-Cevzi, 1434/2013), 12/444.

⁵⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 6/172.

⁵⁶ TMK. 166/3.

⁵⁷ Mezheplere göre boşanma sebepleri için bk. Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, 87-102.

⁵⁸ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 424.

olması; kadında ise yine tenâsül uzvunda cinsel ilişkiye engel olan devamlı bir sakatlık olmasıdır. İkincisi ise, evlilik birliğini sürdürebilmek için ciddi problemlere katlanmayı zorunlu hale getirecek şekilde tikslenme ve nefret doğuran akıl hastalığı, cinnet, cüzam, alaca hastalığı, frengi, çiçek vb. hastalık ve kusurlardır. Hanefî mezhebi içinde düşünce ayrılıkları olmuş; Ebû Hanîfe (öl. 150/767) ve Ebû Yûsuf'a (öl. 182/798) göre cinsel ilişkiye engel olmayan hastalıklar boşanma nedeni kabul edilmemiştir. İmam Muhammed (öl. 189/805) ise bu hastalıkların erkekte bulunması halinde kadının boşanmaya hakkı olduğunu kabul etmektedir.⁵⁹

2.1.2.2. Mefkûdluk ve Gaiplik

Fıkıh terimi olarak “*Kayıbolmuş ve hayatta olup olmadığına dair bilgi bulunmayan kimse*”⁶⁰ anlamında kullanılan ‘mefkûd’ olma ve “*Yaşadığı halde nerede olduğu bilinmeyen ve kendisinden uzun süre haber alınamayan kişi*”⁶¹ demek olan gaiplik hâli kazaî boşanma sebeplerinden sayılmaktadır. Mefkûdun ölümüne hükmedilmek için mezhepler arasında farklı süreler öngörülmüştür.⁶² Gaiplikte kadının ayrılık ve terkedilmekten dolayı uğradığı zarar sözkonusudur. Hukuk-u Aile Karamânesi’nde mutlak olarak gaiplik halinin kendisi boşanma sebebi olarak kabul edilmemekle beraber, nafakanın teminini imkânsız kıldığı takdirde boşanma sebebi olarak kabul edilmiştir.⁶³ Fıkıh literatüründe ‘mefkûd’ bahsinde ele alınan konular Türk hukukunda ‘ölüm karinesi’⁶⁴ ve ‘gaiplik’⁶⁵ kavramlarında yer bulmaktadır. Fıkıh literatüründeki ‘Gaiplik’ Türk hukukunda ‘Terk’ başlığında ele alınmaktadır.

Kocanın evi terketmesi halinde mahkeme aracılığı ile evliliğin sona erdirilmesi mümkündür. Hanefî ve Şâfiîlere göre kocanın evi terketmesi uzun veya kısa sürse de kadının boşanma hakkı yoktur. Mâlikî ve Hanbelîlere göre ise, koca evi uzun süre terkeder ve kadın da bundan zarar görürse, -koca yeterli miktarda nafaka bırakmış olsa bile- kadının mahkemeye başvurarak boşanma hakkı bulunmaktadır.⁶⁶

2.1.2.3. Koca Tarafından Nafakanın Sağlan-a-maması

Evlilik birliği içinde kocanın kavvâm sıfatıyla en çok dikkati çeken yükümlülüğü ailenin nafakasını temin etmesidir. Nisâ sûresi 34. âyete göre, kadının maddî durumu ne olursa

⁵⁹ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/374; Aköz, *Bir İmanın Nikâh Defteri*, 15.

⁶⁰ Beşir Gözübenli, “Mefkûd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2003), 28/353.

⁶¹ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/375.

⁶² Ayrıntılı bilgi için bk. Gözübenli, “Mefkûd”, 353-356.

⁶³ HAK. md. 126.

⁶⁴ TMK. md. 31.

⁶⁵ TMK. md. 32-35.

⁶⁶ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 427.

olsun, kocanın nafakayı temin mesuliyeti bulunmaktadır. Talâk sebebi, nafakanın temin edilememesi, kocanın bunu karşılayamayacak kadar fakir olması ya da zengin olmasına rağmen kasıtlı olarak veya ihmal ederek temin etmemesine dayanmaktadır. Hanefiler fakirlik sebebiyle nafakanın sağlanmamasını âyetlere⁶⁷ dayanarak boşanma sebebi olarak görmezken, diğer mezhepler ise başka bir âyete⁶⁸ dayanarak boşanma sebebi olarak kabul etmektedir.⁶⁹

Bu konu ile ilgili olarak Döndüren, evlilikte eşlerin acı ve tatlı günlerinde, darlıkta ve rahatlıkta beraber olması gerektiğini; kocanın geçici bir süre fakirleşmesi halinde kadının bunu boşanma için hak görmesinin İslâm aile hukuku anlayışı ile ters düşeceğini söylemektedir. Fakat koca zengin olup da karısı ile ilgilenmez ve onu zorluklarla başbaşa bırakırsa kadının öncelikle kocasından nafaka almaya çalışmasını, eğer olmazsa boşanabilmek için çare aramasının hakkı olacağını belirtmektedir.⁷⁰

2.1.2.4. Fena Muamelede Bulunma ve Geçimsizlik

Kocanın karısına kötü muamelede bulunması veya karı koca arasında şiddetli geçimsizlik hâli Hanefî ve Şâfiîlere göre doğrudan boşanma sebebi olarak görülmemektedir. Mâlikî ve Hanbelîlere göre taraflar geçimsizlik halinde hâkime başvurabilir. Ancak iddiasını ispat etmek zorundadır, ispatlayamazsa dava reddedilir; ikinci kez başvurursa hâkim 'hakemlik müessesesi'ne müracaat ederek sorunu çözmeye çalışır. Hakemlik eşleri boşamaya değil, sorunun temelini inerek barıştırmaya yönelik bir uygulamadır. Fukahâ geçimsizlik halinde hakeme başvurulması noktasında görüş birliği içinde iken, hakem kararının niteliği hakkında ihtilâfa düşmüştür. Hakem tayini Nisâ sûresi 35. âyette düzenlenmiştir. Hakemlik sistemi mahkeme formatında olmadığından, Osmanlı zamanında arabuluculuk şeklinde yaygınlaşmıştır. Hukuk-ı Aile Kararnâmesi'nde de hakemlik müessesesi yer bulmuştur.⁷¹

2.1.2.5. Zina -Lian veya Mülâane-

Bir fıkıh terimi olarak "*Karısının zina ettiğini veya doğan/doğacak çocuğun zina ürünü olduğunu iddia eden kocanın hâkim huzurunda bunu yeminle teyit etmesi, kadının da kocasının yalan söylediğine ve kendisinin mâsum olduğuna aynı tarzda yemin etmesi*"⁷² ifade eden liân,

⁶⁷ el-Bakara 2/280; et-Talâk 65/7.

⁶⁸ el-Bakara 2/231.

⁶⁹ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 426; gerekçeler için bk. Zühaylî, *İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi*, 9/403.

⁷⁰ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 427.

⁷¹ HAK. md. 130.

⁷² Mehmet Âkif Aydın, "Liân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2003), 27/172.

lânetleşmek, karşılıklı küfretmek, kovmak anlamlarına gelmektedir.⁷³ Ensâr'dan birisinin Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelerek karısını bir adam ile uygunsuz bir şekilde yakalayan bir kişinin ne yapması gerektiğini sorması üzerine mülâane âyeti⁷⁴ nâzil olmuştur. Kazaî boşanma sebeplerinden biri kabul edilen liân ile evlilik birliğinin sona ermesi konusunda genel görüş, mülâane tamam olunca hâkimin tarafları ayırması ve bâin talâk gerçekleşmiş olmasıdır. Çoğunluğa göre lian neticesinde taraflar arasında ebedi haramlık/sürekli evlenme engeli ortaya çıkmaktadır.⁷⁵

2.1.3. İlâ

Sözlükte “*yemin etmek*” anlamına gelen ilâ, fıkıh terimi olarak “*Sadece kocanın belirli veya belirsiz bir süreyle, Allah üzerine yemin ederek karısıyla cinsel ilişkiye girmekten kendisini menetmesi*” demektir. Belirlenen sürenin en az dört ay veya daha fazla olması gerekmektedir.⁷⁶ Kadınların evli iken dul gibi, diğer tabir ile askıda kalmasına engel olmak için ilâ, Kur'an'da kayıt ve şartlara bağlanmıştır.⁷⁷

Hanefilere göre sürenin dolmasıyla kadın üzerindeki zulmü ortadan kaldırmak ve yeniden evlenmesini sağlamak için hâkime başvurmaya gerek olmadan bâin talâk gerçekleşmektedir. Diğer mezheplere göre ise, dört aylık süre bitince evlilik kendiliğinden sona ermemektedir. Koca evine dönüp karısını boşayabileceği gibi, kadın hâkime başvurarak boşanma talebinde bulunabilir ki bunun sonucunda ric'î talâk meydana gelmektedir.⁷⁸ Şayet koca dört ay içerisinde karısı ile cinsel ilişkide bulunursa yemin kefâreti⁷⁹ vermesi veya şarta bağlamışsa şartı gerçekleştirmesi gerekmektedir.⁸⁰

2.1.4. Zihâr

Kazaî boşanma sebepleri arasında yer alan⁸¹ zihâr, fıkıh terimi olarak “*Kocanın, kendisine haram kılmak maksadıyla karısını veya karısının baş, yüz, sırt gibi bütünü ifade eden bir bölümünü evlenmesi dinen yasak olan yakını (mahrem) bir kadına benzetmesi*” demektir.⁸²

⁷³ Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve İstîlâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/325.

⁷⁴ Nûr 24/6-9.

⁷⁵ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/382; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 434.

⁷⁶ İbnü'l Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 3/182; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/381; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 435.

⁷⁷ el-Bakara 2/226-227.

⁷⁸ İbnü'l Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 3/182; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid* (Kahire: Dârü'l-Akîde, 2004), 2/121; Şâfiî, *el-Üm* 5/265; İbn Kudâme, *el-Muğni* (Beyrut: Dârü'l-fikr, 1984), 7/414 vd.

⁷⁹ el-Mâide 5/89.

⁸⁰ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/381.

⁸¹ Acar, “Talâk”, 39/397; Ahmet Yaman, “Zihâr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/389.

⁸² Yaman, “Zihâr”, 44/387.

Câhiliye döneminde uygulanan, kadının ilâ gibi askıda bırakıldığı bu ağır uygulama, sahâbeden Havle bint Sa'lebe'nin⁸³ kocasının zihâr yapması üzerine Hz. Peygamber'e (s.a.v.) müracaatı üzerine inen zihâr âyetleri⁸⁴ ile son bulmuştur. Bu sebeple İslâm hukukunda bu yola başvurularak kocanın karısını kendisine haram kılması yasaklanmıştır. Buna göre haramlığın geçici olduğu ve kocanın, yemin kefâretinden daha ağır olan zihâr kefâreti⁸⁵ vermesiyle kalkacağı ve eşine yaklaşabileceği kabul edilmiştir. Şayet koca kefâret vermekten kaçınırsa, yargı yoluyla eşlerin ayrılmasına karar verilecektir.⁸⁶

Görüldüğü üzere İslâm hukukunda şart ve sebeplerin oluşması halinde hâkimin boşama yetkisi bulunmaktadır. Bu yetki bazen re'sen olabileceği gibi bazen de taraflardan birinin -ki bu genellikle zarar gören ve eşinden ayrılmak isteyen kadının olmaktadır- başvurusu ile gerçekleşmektedir. Kocanın tek taraflı boşama yetkisine karşılık kadının da kazaî boşanma şeklinde tefrik yollarından biriyle veya kocasından aldığı boşama yetkisi ile evliliğine son vermesi mümkün olmaktadır.⁸⁷

2.2. Modern Hukuktaki Boşanma Sebepleri

Talâktan farklı olarak Türk hukukunda boşanma, eşlerden birinin veya iki tarafın kendi istek ve iradeleriyle, yargı yoluna başvurmalarıyla evlilik birliğine son verilmesi olarak tanımlanabilir. Resmî kurumlar önünde gerçekleşen evlilik birliğinin yine resmî kurumlar eliyle sona erdirilmesi esastır.

4721 sayılı Türk Medenî Kanunu'nda sayılan boşanma sebepleri "*Zina, hayata kast ve pek kötü veya onur kırıcı davranış, suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme, terk, akıl hastalığı, evlilik birliğinin sarsılması*" şeklinde altı maddede⁸⁸ düzenlenmiştir. TMK'da yazılı sebepler dışında başka bir sebeple boşanma talep edilemeyeceği gibi, hâkim de yalnızca bu sebeplere bağlı olarak boşanmaya karar verebilmektedir. Evlilik birliğinin sarsılması ve şiddetli geçimsizlik genel boşanma sebebi olarak kabul edilirken, diğerleri özel boşanma sebeplerindedir. Genel boşanma sebebi de anlaşmalı ve çekişmeli boşanma olarak ikiye ayrılmaktadır.⁸⁹ Boşanma sebeplerinin hangi durumlarda gerçekleşeceği aşağıda incelenmeye çalışılacaktır.

⁸³ M. Yaşar Kandemir, "Havle Bint Sa'lebe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/539.

⁸⁴ el-Mücâdele 58/1-4.

⁸⁵ el-Mücâdele 58/3-4.

⁸⁶ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 442 vd.

⁸⁷ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/382.

⁸⁸ TMK. md 161-166.

⁸⁹ Hüseyin Hatemi – Burcu Kalkan Oğuztürk, *Aile Hukuku* (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2014), 113-114.

2.2.1. Özel Boşanma Sebepleri

2.2.1.1. Zina

Aralarında evlilik bağı olmayan farklı cinsten kimselerin bilerek ve isteyerek cinsel ilişkide bulunmasını ifade eden zina, irade dışı gerçekleşen tecavüz gibi cinsel ilişkileri kapsamamaktadır. Bir görüşe göre aynı cinsle yaşanan eşcinsel ilişkiler daha sonra yer verilecek olan “Haysiyetsiz hayat sürme”⁹⁰ maddesi ile ilişkilendirilmektedir. TMK. md. 161’de zina eden tarafa karşı dava açma hakkı düzenlenmiştir. Affeden tarafın dava hakkının düşeceği belirtilse de zinanın kul hakkı ihlaline sebep olduğu ve zina gibi büyük bir günahın hesabının Allah ile kul arasında ayrı bir yeri olduğu inkâr edilemez bir gerçektir.

İslâm hukukunda zinanın ispatı için dört şahidin aynı yerde ve anda, cinsel ilişkiyi görme şartı Türk hukukunda gerekli görülmesi de evlilik birliği içinde doğan çocuğun babasının koca olmadığını ve şüphe durumunda çamaşırdaki veya tendeki cinsel kalıntıların başkasına ait olduğunun doktor raporu ile ispatlanması, zina eden eşin suçüstü yakalanması, kadının cinsel yetisi olmayan iktidarsız kocadan hamile kalması, koca çok uzun süre evinden ayrı kalmasına rağmen kadının hamile olması gibi durumlar zinanın kanıtlanmasında dikkate alınmaktadır. Mahkeme taraflara yemin teklif edememektedir.⁹¹ Eşlerin ayrı yaşaması durumunda nikâhları süresince ‘Sadakat yükümlülüğü’ devam ettiği için bir kere de olsa eşinden başka biriyle cinsel ilişkide bulunma halinde zina gerçekleşmektedir.

2.2.1.2. Hayata Kast, Pek Kötü ve Onur Kırıcı Davranış

Hayata kasıttan maksat taraflardan birinin kendisinin veya bir başkası aracılığı ile diğerinin canına kastetmesi, başaramaması durumunda mağdur olan eşin boşanma davası talebinde bulunabilmesidir. Burada da “Affeden tarafın dava hakkı yoktur.”⁹² Ağır hakaret ve onur kırıcı davranış kötü muamelelerden sayılmaktadır.

2.2.1.3. Suç İşleme ve Haysiyetsiz Hayat Sürme

Eşlerden birinin diğer eşi küçük düşürecek bir harekette bulunacak bir suç işlemesi ve onursuz bir şekilde yaşaması üzerine evlilik birliği çekilmez hale gelirse mağdur olan eşin bunu kanıtlaması şartıyla boşanma davası açma hakkı bulunmaktadır.⁹³ Hırsızlık,

⁹⁰ TMK. md. 163.

⁹¹ TMK. md. 184/2.

⁹² TMK. md. 162; Hatemi – Kalkan Oğuztürk, *Aile Hukuku*, 116; İsmail Lale – Ömer Lale, *Evlilikte Hukuksal İlişkiler* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2009), 212.

⁹³ TMK. md. 163.

dolandırıcılık, sahtecilik, ırza geçme, rüşvet gibi toplum tarafından tepki gösterilen suçlar küçük düşürücü suç olarak kabul edilmektedir. Alkol ve uyuşturucu bağımlısı olma, kumar oynama, eşcinsel ilişki yaşama gibi davranışların evlilik birliğini çekilmez hale getirmesi durumunda boşanma davası açılabilir. Bu davranış biçimlerinin evlenmeden önce veya sonra olması değil, evlilik birliğini çekilmez hale geldiğinin ispatı önem arz etmektedir.⁹⁴

2.2.1.4. Terk

Evlilik birliği süresince eşlerden birinin diğerinin rızası ve haklı bir gerekçesi olmaksızın evi terk ederek ortak hayata son vermesini ifade eden terk⁹⁵ durumunda evi terk eden eşin evlilikten doğan sorumluluklarını yerine getirmeme maksadı söz konusudur. Öğrencilik ve askerlik, hapiste bulunma, kaybolma, ayrı odalarda yaşama, görülmekte olan bir boşanma davasının bulunması gibi haller terk olarak ölçüt alınmamaktadır.⁹⁶ Terk etmeye zorlayan, evden kovan ve haklı bir sebebe dayanmadan eve dönmeyi engelleyen eş de kanunen terk etmiş sayılmaktadır. Bütün bunlar ve terk üzerine terkedilen eşin yapması gereken işlem ve süreler TMK. md. 164'te düzenlenmiştir.

2.2.1.5. Akıl Hastalığı

Eşlerden birinin akıl hastalığına yakalanması, iyi günde kötü günde, hastalıkta sağlıkta beraber olacaklarına söz veren eşlerin özverili, sabırlı ve vefakâr olmalarını gerektirse de evlilik birliğinin çekilmez hale gelmesiyle boşanma hakkı doğuran bir sebep olarak kabul edilmektedir.⁹⁷ Bu hastalığın sağlık kurulu tarafından belgelenecek kesinleşmiş ve şizofreni gibi iyileşmeyen bir akıl hastalığı olması gerekmektedir. Sara hastalığı, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı gibi tedavisi mümkün olan hastalıklar akıl hastalığı olarak görülmemektedir.⁹⁸

2.2.2. Genel Boşanma Sebepleri

Boşanmaların çoğunluğunun gerçekleşme sebebini teşkil eden genel boşanma sebepleri TMK. md. 166'da üç farklı boşanma şeklinde ele alınmaktadır.

2.2.2.1. Evlilik Birliğinin Sarsılması – Şiddetli Geçimsizlik

⁹⁴ Lale – Lale, *Evlilikte Hukuksal İlişkiler*, 214; Yargıtay 2. Hukuk Dairesi (Yargıtay), K. 2004/14288 (01 Aralık 2004); K. 2010/12941 (29 Haziran 2010).

⁹⁵ Hatemi – Kalkan Oğuztürk, *Aile Hukuku*, 117; Yargıtay Hukuk Genel Kurulu (Yargıtay), K. 2016/1007 (02 Kasım 2016); Yargıtay 3. Hukuk Dairesi (Yargıtay), K. 2016/12326 (31 Ekim 2016).

⁹⁶ Lale – Lale, *Evlilikte Hukuksal İlişkiler*, 217 vd.

⁹⁷ TMK. md. 165.

⁹⁸ Lale – Lale, *Evlilikte Hukuksal İlişkiler*, 233; Yargıtay 2. Hukuk Dairesi (Yargıtay), K. 2018/7120 (31 Mayıs 2018); K. 2016/6752 (04 Nisan 2016).

Eşler arasında bağlılık, sevgi ve saygının kalmaması ile evlilik birliğinin ve ortak hayatın yükümlülüklerinin devam ettirilemeyecek hale gelmesi⁹⁹ durumunda eşlerden birinin boşanma davası açması ile evliliğin sona erdirilmesidir. Fakirlik, yaş farkı, öfke halinde söylenen sözler, insan hayatını tehdit etmeyen hastalıklar vs. şiddetli geçimsizliğe örnek teşkil etmezken; erkeğin iktidarsızlığı gibi cinsel hayata olumsuz etki eden haller, eşlerin kendi aileleri ile oturmaya zorlanması, dövme, evin ihtiyaçlarının karşılanmaması, din ve ibadet özgürlüğüne müdahale gibi durumlar şiddetli geçimsizlik nedeniyle boşanma örneği olarak verilebilir. Şahitlerin de katılımı bu dava türünde önem arz etmektedir.¹⁰⁰ Örnekler sınırlı olmayıp, hangi olguların dava konusu olabileceği noktasında kanunen belirleme yapılmadığından hâkimin takdirine bırakılmıştır.¹⁰¹

2.2.2.2. Anlaşmalı Boşanma

Evliliği en az bir yıl sürmüş olan eşlerin birlikte hareket ederek başvurması ile gerçekleşen veya açılmış bir boşanma davasının davacı ve davalı eş arasında anlaşmasıyla, anlaşmalı boşanmaya dönüşen bir boşanma çeşididir. Anlaşmalı boşanma ile evlilik birliği temelden sarsılmış sayılmaktadır. Taraflar veya vekillerince hazırlanan, boşanmanın malî sonuçları ve çocukların durumunun belirlendiği bir protokolle¹⁰² başvurulmuş davada hâkimin boşanmaya karar verebilmesi için tarafları bizzat dinlemesi ve taraflarca kabul edilen düzenlemeyi uygun bulması şarttır.¹⁰³

2.2.2.3. Boşanma Davası Reddedilmesine Rağmen Birlikteliğin Kurulamaması -Fiilî Ayrılık-

Bu davanın diğer davalardan farkı, “Boşanma sebeplerinden herhangi biriyle” açılmış olmasıdır. Açılan ve red ile sonuçlanan davanın kesinleşmesinden itibaren ortak hayatın kurulamadığının ispatı için üç yıl geçmiş olması aranmaktadır.¹⁰⁴ Neticede evlilik birliğinin temelden sarsılmış olduğu kabul edilmektedir. Fiilî ayrılık, kesin boşanma sebeplerinden olduğu için bir celsede bitme ihtimali olan bir davadır.¹⁰⁵

2.3. Boşanma Sebepleri ve Yöntemleri Bakımından Türk Aile Hukuku ile İslâm Aile Hukukunun Mukayesesi

⁹⁹ TMK. md. 166/1.

¹⁰⁰ Lale – Lale, *Evlilikte Hukuksal İlişkiler*, 237; Yargıtay 2.Hukuk Dairesi (Yargıtay), K. 2005/17993 (03 Ekim 2005); K. 2005/8164 (24 Mayıs 2005).

¹⁰¹ Hatemi – Kalkan Oğuztürk, *Aile Hukuku*, 119.

¹⁰² Sözleşmede bulunması gereken bilgiler için bk. Lale – Lale, *Evlilikte Hukuksal İlişkiler*, 244.

¹⁰³ TMK. md. 166/3; Yargıtay 2.Hukuk Dairesi (Yargıtay), K. 2006/18556 (28 Aralık 2006).

¹⁰⁴ TMK. md. 166/4; Yargıtay 2.Hukuk Dairesi (Yargıtay), K. 2018/4125 (29 Mart 2018).

¹⁰⁵ Lale – Lale, *Evlilikte Hukuksal İlişkiler*, 251.

Buraya kadar iki hukuk sistemi arasındaki nikâhın sahih ve talâkın/boşanma geçerli olmasının şartlarının incelenmesi neticesinde, sahih nikâhın dinî veya resmî olarak ayrılmasına gerek olmadığı, nikâhın medenî bir akit olmasından bahisle günümüz modern hukukunda kıyılan resmî nikâhın, İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre geçerli kabul edildiği görülmüş ve çalışmada bu görüş esas alınmıştır. Boşanma konusunun da nikâh kadar hassas olması ve Allah'ın, en sevmediği helâlin talâk olması¹⁰⁶ gibi özelliklerin etkisi ile günümüz Türkiye'sinde uygulanan yargı yoluyla boşanma ile eşlerin sona eren nikâhlarının dinen de geçerli olup olmadığı sorunsalı tartışma konusu yapılmaktadır.¹⁰⁷

Evlilik birliğinin yeniden sağlanıp sağlanamayacağı ve boşanan eşlerin evliliğe devam etmek istediklerinde bunun hangi yol ve yöntemle gerçekleştirilebileceği bakımından boşanmanın ric'î ve bâin talâk arasında farklı olan uygulamanın Türk yargı sistemine göre gerçekleşen boşanmalarda hangisinin uygulanacağı önem arz etmektedir. İslam fıkıh mezhepleri arasında farklı görüşler de dikkate alındığında TMK'da belirlenen boşanma sebepleri ile İslâm hukukundaki boşanma sebepleri örtüşmemektedir. Örneğin Hanefî ve Şâfiîler, erkeğin evi terk etmesi halinde kadına boşanma hakkı vermezken, Mâlikî ve Hanbelîler kadının mahkemeye boşanmak için başvurabileceğini kabul etmektedir. Türk hukukunda eşlerden birinin evden ayrılarak ortak hayatın sorumlulukları yerine getirmemesini ifade eden terk ise önemli bir boşanma sebebi olup, özel sebepler arasında sayılmaktadır. Hanefî ve Şâfiîler'e göre şiddetli geçimsizlik boşanma sebebi teşkil etmezken, Mâlikîler aksi görüştedir. Hatta Hanefî mezhebine göre tek bir boşanma sebebi vardır. Yalnızca kocada bulunan ve evliliğin devam etmesine mâni olan cinsel bir hastalık veya özürlü boşanma sebebi olarak kabul ettiği görülmektedir.

İslâm hukukunda kocanın karısına zina isnadı sonrasında kocanın zina eylemini gördüğüne dair. Kadının böyle bir eylemde bulunmadığına dair karşılıklı yeminleşmeleri kazaî bir boşanma sebebi iken, Türk hukukunda boşanma talep eden taraflara yemin teklif edilememektedir.

Yine kocanın nafakayı temin etmemesi İslâm hukukunun Hanefî Ekolü dışındaki mezheplerde boşanma sebebi iken, TMK.'da ayrıca yer verilmemiş, 'Terk' bahsinde¹⁰⁸ nafakayı da kapsayacak şekilde ele alınmıştır. İslâm hukukuna göre hâkim boşanma

¹⁰⁶ Ebû Dâvûd, "Talâk", 3.

¹⁰⁷ Yargı yolu ile boşanmaya duyulan ihtiyaç hakkında bk. Yılmaz, *Yetki ve Sistem Açısından İslâm Hukukunda Boşanma*, 264-286.

¹⁰⁸ TMK. md. 164.

sebepleri gerçekleştiğinde boşanmaya hükmetmek zorunda iken, TMK'ya göre hâkimin takdir hakkı bulunmaktadır.¹⁰⁹

Türkiye'de sıklıkla uygulanan anlaşmalı boşanma davalarının bazısının muvâzaalı olması, yani eşlerin yurt dışında vatandaşlık alma, yetim maaşı alabilme, borçlu olunması halinde malvarlığını genellikle karısının üstüne yaparak haciz vb. işlemlerden mal kaçırmak için boşanmaları, fakat dinî nikâhın devam ediyor olduğu inancıyla birlikte yaşamaya devam etmeleri ciddi bir sorundur. Anlaşmalı boşanma ile iki nikâhın da sona erdiğinin kabulü ile muvâzaalı boşanmada dinî nikâh da sona ermektedir. Bu aşamadan sonra boşanan eşlerin birlikte yaşamaya devam etmeleri haram bir ilişki yaşıyor oldukları sonucunu doğurur. Ayrıca bu ilişkiden doğacak çocukların nesebi konusunda sıkıntı çıkacağı kabul edilmektedir.¹¹⁰

Resmî boşanmanın gerçekleşmesiyle dinî nikâhın sona erdiği kabul edilse bile, anlaşmalı boşanma çok kısa süre içerisinde sonlandırılmasına rağmen, bazı çekişmeli boşanma davalarının uzun sürdüğü dikkate alınrsa, dava açmaya karar verildiği anda veya dava açıldığı yahut dava sonuçlandığı tarihlerden hangisinde dinî nikâhın sona ereceği de ayrıca üzerinde durulan bir konudur.

Yine kadının talebi ile açılan davaya -tefrik- kocanın hiç rıza göstermemesinin talâkın sıhhatine engel olup olmayacağı konusunda da soru işaretleri bulunmaktadır.¹¹¹ Günümüz İslâm hukukçularından İbrahim Yılmaz, kadına verilen boşama yetkisi (tefvîz-i talâk) neticesinde kadının mahkemeye başvurması ile meydana gelen resmî boşanmaların da İslâm hukuku açısından geçerli olacağını ifade etmektedir.¹¹²

Yapılan mukayese ışığında günümüzde bu sorunsalın güncel bir mesele olmasından dolayı klasik fukahâ tarafından ele alınmadığı, günümüz İslâm hukukçuları tarafından da gereğince dikkate alınmadığı, konunun daha çok sosyal medyada yankı bulduğu görülmektedir. Aşağıdaki başlıkta konu, bu minvalde ele alınmaya çalışılacaktır.

3. Mahkeme Kararı ile Boşanmanın, Dinî Nikâha Etkisinin Sosyal Medya Bağlamında İncelenmesi

¹⁰⁹ TMK, md.184/1,4.

¹¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. Bedri Aslan, "Muvazaalı Boşanmanın Hükümü", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/1 (2019), 80-92.

¹¹¹ Yılmaz, *Yetki ve Sistem Açısından İslâm Hukukunda Boşanma*, 303-307; aynı müellif, "Türk Medeni Kanunu'na (TMK) Göre Gerçekleşen Boşanmaların İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 14 (2009), 277.

¹¹² Yılmaz, "Türk Medeni Kanunu'na (TMK) Göre Gerçekleşen Boşanmaların İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", 279, 288, 289.

Güncel bir mesele olan mahkeme kararı ile boşanmanın¹¹³ dinî nikâha etkisi ile ilgili az sayıda akademik çalışmalar bulunmasına rağmen sosyal medya platformunda konuyla ilgili çok sayıda paylaşım yer almaktadır. Birbirinden farklı ve eleştirel üslûpla yapılan bu paylaşımlar, önemli ve ciddi literatür taraması ile hazırlanan akademik çalışmaların önüne geçerek, halkın yanlış yönlendirilmesine sebep olabilmektedir. Aşağıda sosyal medyada konunun ele alınış biçimi değerlendirilmeye çalışılacaktır.

İlk olarak Din İşleri Yüksek Kurulu'nun "*Mahkeme kararıyla boşanan eşler, dinen de boşanmış olurlar mı?*" başlıklı kararının eleştirildiği platform ele alınacaktır. Kurul'un mahkeme kararı ile boşanan eşlerin bâin talâkla boşanmış olduğuna dair kararı¹¹⁴ eleştirilirken, verilen fetvanın hatalı olduğu, bu fetvayı verenlerin fikhî bilgiden yoksun oldukları ifade edilmekte, fıkıh kitaplarının referans olarak gösterilmesi sakıncalı bulunmaktadır. Çoğunluğunu Hanefilerin oluşturduğu bir toplumda verilen bu fetvanın bâin talâkta, kadının başka bir erkekle evlenip cinsel ilişkide bulunmadan eski eşine dönemeyeceği sebebiyle utanç vesilesi olduğu, dinî nikâh akdinin ancak fetvâ ehliyetini hâiz âlimler tarafından sona erdirilebileceği kabul edilmektedir. Buna göre, iki hukuk sisteminin bazı boşanma gerekçelerinde farklılıkların bulunması, örneğin medenî hukukta kefâetin ve muhâlanın boşanmada dikkate alınmaması, medenî hukukun İslâm Hukuku'nun alanına müdahale edemeyeceğini göstermektedir. Boşanma erkeğin ağzından çıkacak söze bağlı olduğu için, resmî boşanma esnasında dinen de boşadığını ifade etmezse dinî nikâh devam etmektedir. Kadının boşanma talep etmesi halinde ise günahkâr olacağı da eklenmektedir.¹¹⁵

Günümüz müfessirlerinden Süleyman Ateş'e resmen boşanmanın, dinen de boşanma sayılıp sayılmayacağı sorulduğunda, eğer erkek mahkemeye gidip boşadığını söylerse üç talâk verildiği için kesin boşama olduğunu; mahkemeye gitmez ve boşadım demezse verilen kararın ric'î talâk sayılacağını belirtmektedir.¹¹⁶

Fikhî konularda başvuru yapılan platformlardan birinde "*Mahkemede boşanan çiftlerin dinî nikâhları devam eder mi?*" sorusuna, boşama yetkisinin ileriye gören ve duygularına yenik

¹¹³ İslam hukukuna göre boşanmaların mahkeme kanalıyla olması gerektiğinin önemi hakkında bk. Nihat Dalgın, *İslâm Hukukunda Boşama Yetkisi*, (Samsun: Etüt Yayınları, 1999), 225; Hamza Aktan, "Kur'an'a Göre Boşanma Prosedürü", *Dini Araştırmalar* 14/5 (2002), 15; *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı -15-18 Mayıs 2002*, İstanbul-(Ankara: DİB Yay., 2004), 252, 264; Yılmaz, "Kadının Boşanma Hakkı Bağlamında Post Modern Bir Yaklaşım Örneği: İftidâ", 240; a. mlf. "İslâm Aile Hukukunda Boşanmaları Önleyici Bir Tedbir Olarak Tahkîm Müessesesine Hukuki İşlerlik Kazandırılması", *Turkish Studies*, 12/10 (2017), 329-360.

¹¹⁴ Din İşleri Yüksek Kurulu, *Fetvalar*, 443 (md. 861); Benzer fetva için bk. Halil Güneç, *Günümüz Meselelerine Fetvalar* (İstanbul: İlim Yayınları, 1983), 2/147.

¹¹⁵ İlgili hadisler için bk. Ebû Dâvûd, "Talâk", 17-18; Tirmîzî, "Talâk", 11; Nesâî, "Talâk", 34 ; İbn Mâce, "Talâk", 21; Eski Eserler, "Mahkeme Kararı ile Boşanma Dinen Boşanma Yerine Geçer mi?" (Erişim 10 Ekim 2022).

¹¹⁶ Milliyet, "Resmi olarak boşandıktan sonra tekrar eski eşime dönebilir miyim?" (Erişim 10 Ekim 2022).

düşmeyen erkeğe verildiği, bu sebeple erkek, mahkemece boşama gerçekleşmeden önce eşini kendisi boşamamışsa, mahkemeye müracaatla hâkimi vekil kıldığı için bir talâk gerçekleşeceği, nikâhlarının devam etmeyeceği ve iki nikâh hakları kalacağı için yeni bir nikâh ve mehirle tekrar evlenebilecekleri¹¹⁷ söylenmektedir. Mahkemenin verdiği boşanma kararının, koca tarafından Yargıtay'a temyize gönderilmesi halinde evliliğin hâlen devam ediyor olduğu "Dinen boşama olmadan mahkemeye boşanma davası açılmışsa, ister normal birinci derecedeki mahkeme, isterse de temyiz mahkemesi olsun mahkeme devam ettiği sürece eşler evli hükmündedir. Bu sebeple bir bayan mahkeme tamamen bitene kadar boşanmış sayılmaz ve bir başkası ile evlenemez"¹¹⁸ ifadeleri ile açıklanmıştır. Başka bir platformda ise, mahkemede verilen boşanma kararının ardından kadının temyize gitmesi ile kararın bozulması halinde, karar bozulsa da ilk karar ile boşanma gerçekleştiği için yeniden dinî nikâh kıyılması gerektiği belirtilmiştir.¹¹⁹ Burada boşanma kararı neticesinde temyize gidilmesinin erkek ve kadın açısından farklı değerlendirildiği görülmektedir.

Bir görüşe göre de erkeğin boşanma talebi olmadan veya vekil tayin etmeksizin, kadının mahkemeye başvurması halinde boşanma gerçekleşirse, dinen nikâhın düşmeyeceği evliliğin devam ettiği kabul edilmektedir.¹²⁰ Başka bir görüş ise, davayı kimin açtığına bakmaksızın kadının haklı olması halinde, hâkimin boşamasının dinî nikâhı da sona erdirdiği şeklindedir.¹²¹

Diyanet TV'de yayınlanan 'Diyanet'e Soralım' programında, Din İşleri Yüksek Kurulu üyesi Mehmet Kapukaya, mahkeme huzurunda boşanan eşlerin dinen de boşanmış sayılacağını; boşanma hakkını doldurmamaları halinde yeni bir nikâh akdi yapmalarının gerekli olduğunu, aksi takdirde gayri meşrû bir hayat yaşayacaklarını söylemektedir.¹²²

Boşanmak için gerek mahkemeye müracaat edildiğinde gerekse mahkeme sürecinde erkek tarafından boşanmayı ifade eden bir söz söylenmemişse, boşanmaktan vazgeçilebileceği, bu durumda dinen boşanmanın gerçekleşmeyeceği ve nikâhın devam ettiği ifade edilmektedir.¹²³ Aynı görüşü paylaşan bir platformda meseleye dair pek çok soru sorulduğu ve müstear isimli kişilerce farklı şekillerde cevaplar verildiği

¹¹⁷ Sorularla İslamiyet, "Mahkemede boşanmak, kaç talâk yerine geçer? Mahkemede boşanan çiftlerin dinî nikahları devam eder mi?" (Erişim 10 Ekim 2022).

¹¹⁸ Sorularla İslamiyet, "Temyiz edilen boşanma davası sonuçlanmamışsa hâlâ evli mi sayılırız?" (Erişim 10 Ekim 2022).

¹¹⁹ Forum Duası, "Anlaşmalı olarak boşanan eşlerin dini nikahı düşer mi?", (Erişim 10 Ekim 2022).

¹²⁰ Ahmet Mahmut Ünlü, "Mahkemede boşanan kişinin dini nikahı düşer mi?", *Youtube*, (20 Aralık 2014); aksi görüş için İsmail Karagöz, "Resmi Olarak Boşanan Eşlerin Dini Nikahı Da Düşer Mi?", *Youtube*, (02 Aralık 2016); aksi görüş için bk. Yılmaz, *Yetki ve Sistem Açısından İslâm Hukukunda Boşanma*, 312.

¹²¹ Yusuf Demirtaş, "Mahkemenin Boşaması Dinen Boşama Sayılır mı?", *Youtube*, (25 Temmuz 2022).

¹²² Diyanet TV, "Resmi Olarak Boşanan Çiftler Dinen de Boşanmış Sayılır mı?" *Youtube*, (05 Aralık 2018).

¹²³ Din İşleri Yüksek Kurulu, *Fetvalar*, 446 (md. 869).

görülmektedir.¹²⁴ Bu durum konunun ehemmiyetinin farkında olunmadığının göstergesidir.

Sosyal medyada fikhî görüşlerine müracaat edilen Nureddin Yıldız da resmî nikâhın dinî nikâh yerine geçmeyeceğine yakın ifadeler kullanmış, ancak resmen boşanmanın fesih olmasından dolayı nikâhın bittiğini belirtmiştir.¹²⁵ Fatih Çıtlak ise resmî nikâhın dinî nikâh yerine geçmesini yerinde bulurken, boşanma konusunda Yıldız ile aynı görüştedir.¹²⁶

Mahkeme kararı ile boşanmanın bâin talâk olması üzerinde ittifak var iken, bir platformda ric'î talâk olduğu savunulmuştur.¹²⁷ Bâin talâkta kadının da rıza göstermesi ile yeni bir nikâh şart iken; ric'î talâkta kadının rızasına bakılmaksızın, yeni bir akit ve mehir olmaksızın kocanın talebiyle evliliğe devam edeceğine işaret edilmektedir.

Sonuç

Mahkeme kararı ile boşanma neticesinde dinî nikâhın da sona erdiği; boşanan eşlerin, yeni bir nikâh kıymadan yaşamalarının gayrî meşru bir ilişki doğuracağı ve bu ilişkiden doğan neslin de sahil olmayacağı şeklinde genel kanı oluşturduğu söylenebilir.

Çalışma sonucunda, ele alınan kaynakların da gösterdiği gibi mahkeme kararı ile gerçekleşen boşanmanın dinî nikâh üzerindeki etkisinin yeterince incelenmediği, bu konuda az sayıda akademik çalışmanın yapıldığı ve net bir karara varılmadığı görülmüştür. Konunun güncel bir mesele olmasından bahisle klasik fıkıh kaynaklarında yer almaması, icthâdî bir alan olduğunu göstermektedir. Mesele çağdaş İslâm hukukçuları tarafından ele alınmakla birlikte, sosyal medya platformunda cemaat temelli farklı yaklaşımlar olduğu, klasik fikhî kaynaklara dayanılarak verilen fetvaların eleştirildiği görülmekte; bu durum, aile kurumunun temelini oluşturan evlilik akdinin ve boşanmanın ehemmiyetini yitirmesi tehlikesine yol açmaktadır.

Yukarıda sayılan boşanma sebeplerinin sünnî mezhepler tarafından ittifakla kabul edilmediği, Hanefî mezhebinin sadece kocada bulunan ve evliliğin devamına engel olan cinsel bir hastalık veya özürlü boşanma sebebi olarak kabul ettiği görülmektedir. Osmanlı'da Hanefî mezhebinin resmî mezhebi ve yaygın olarak kullanılması başka mezheplere mensup kişilerin boşanma davalarında farklı çözümler üretilmesini

¹²⁴ Forum Duası, "Anlaşmalı olarak boşanan eşlerin dini nikahı düşer mi?", (Erişim 10 Ekim 2022).

¹²⁵ Fetva Meclisi, "Resmi nikah, dini nikah yerine geçer mi?" (Erişim 15 Ekim 2022).

¹²⁶ Fatih Çıtlak, "Resmi nikah, dini nikah yerine geçer mi?", *Youtube*, (03 Haziran 2020).

¹²⁷ Abdülhamid Türkeri, "Resmi Mahkeme ile Boşanma Hükümü Ric'î Talâk mı, Bâin Talâk mıdır?", *Youtube*, (01 Eylül 2021).

sağlamıştır.¹²⁸ Günümüzde Türkiye’de laik bir düzen uygulanıyor olsa da halkın çoğunluğunun Müslüman olması ve Hanefî mezhebine tâbi olması; Aile mahkemelerinin verdiği karar ile yetinmeyip evliliğini İslâmî kurallara göre sonlandırmak isteyen taraflar için, Hanefî mezhebince çok sınırlı tutulan boşanma sebebinin Türk Medenî Kanununda sayılan gerekçelerle örtüşmediği görülmektedir.

İki hukuk sisteminde sayılan farklılıklar ve Türkiye nüfusunun çoğunluğunu Hanefîlerin oluşturduğu göz önüne alındığında, resmî boşanmanın dinî nikâha etkisinin ehil kişilerce yeniden değerlendirilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

¹²⁸ Aköz, *Bir İmamın Nikâh Defteri*, 18.

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	<i>Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.</i>
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	turkiyeilahiyat@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	<i>It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.</i>
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	turkiyeilahiyat@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça | References

Acar, H. İbrahim. "Talâk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39/496-500. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Aköz, Alaaddin. *Bir İmamın Nikâh Defteri* Konya: Tablet Kitabevi, 2006.

Aktan, Hamza. "Kur'an'a Göre Boşanma Prosedürü", *Dini Araştırmalar* 14/5 (2002), 5-15.

Apaydın, H. Yunus. "Nikâh Akdinin Mahiyeti ve İmam Nikâhı Uygulaması". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9 (2000), 371-380.

Aslan, Bedri. "Muvazaalı Boşanmanın Hükümü". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/1 (2019), 80-92. <http://dergipark.gov.tr/cuilah>

Atar, Fahrettin. "Nikâh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/112-117. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Atar, Fahrettin. "Muhâlea". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30/397/401. İstanbul: TDV Yayınları, 2020.

Aydın, Mehmet Âkif. "Liân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 27/172-173. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.

AYM, Anayasa Mahkemesi. K. 2015/51 (27 Mayıs 2015). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/06/20150610.htm>

Ayrık, Charif. *İslâm Fıkında Nikâh Şahitliği*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Başöz, Lütfü - Çakmakçı, Ramazan. *Yeni Türk Medeni Kanunu*. İstanbul: Legal Yayıncılık, 3. Basım, 2002.

Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Basımevi, 1968.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fi. *Sahîhu'l-Buhârî*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2009.

Cin, Halil. *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1988.

Cin, Halil. *Eski Hukukumuzda Boşanma*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 2. Basım, 1988.

Çeker, Orhan. "Beynûnet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 6/79-80. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Çıtlak, Fatih. "Resmi nikâh, dini nikâh yerine geçer mi?". *Youtube*. Yayın Tarihi 03 Haziran 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=WGVcSXVjF8Y>

Dalgın, Nihat. *İslâm Hukukunda Boşama Yetkisi*. Samsun: Etüt Yayınları, 1999.

Demirtaş, Yusuf. "Mahkemenin Boşaması Dinen Boşama Sayılır mı?". *Youtube*. Yayın Tarihi 25 Temmuz 2022, <https://www.youtube.com/watch?v=Gv7pxS0x3VI>

Din İşleri Yüksek Kurulu. *Fetvalar*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019.

Diyanet TV. "Resmi Olarak Boşanan Çiftler Dinen de Boşanmış Sayılır mı?". *Youtube*. 05 Aralık 2018. <https://www.youtube.com/watch?v=RFF-U0s9Y-E&t=40s>

Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle Aile İlmihali*. İstanbul: Altınoluk Yayınları, 1995.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî. *Süneni Ebî Dâvûd*. 5 Cilt. Beyrut: Dâr-u İbn Hazm, 1997.

Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2. Basım, 2005.

Erkam Medya. "Resmi Nikâh Dini Nikâhın Yerine Geçer mi?". Erişim 25 Ekim 2022.

Eski Eserler. "Mahkeme Kararı ile Boşanma Dinen Boşanma Yerine Geçer mi?". Erişim 10 Ekim 2022. <http://www.eskieserler.net>

Fetva Meclisi. "Resmi nikâh, dini nikâh yerine geçer mi?". Erişim 15 Ekim 2022.

<https://fetvameclisi.com>

Forum Duası. "Anlaşmalı olarak boşanan eşlerin dini nikâhı düşer mi?". Erişim 10 Ekim 2022. <https://www.forumduasi.com>

<https://www.islamveihisan.com/resmi-nikâh-dini-nikâhin-yerine-gecer-mi.html>

Gözübenli, Beşir. "Mefkûd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 28/353-356. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.

Güneç, Halil. *Günümüz Meselelerine Fetvalar*. 2. Cilt. İstanbul: İlim Yayınları, 1983.

Hatemi, Hüseyin – Kalkan Oğuztürk, Burcu. *Aile Hukuku*. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 4. Basım, 2014.

İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî. *Fethu'l-kadîr li'l-âcizi'l-fakîr*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru Sadr, 1415/1995.

İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebî Muhammed Abdullah bin Ahmed. *el-Muğnî*. 12 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1984.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni. *es-Sünen*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2012.

İbn Manzur, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. *Lisânü'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sadr, 1990.

İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, 2 Cilt. Kahire: Dâru'l-Akîde, 2004.

Kandemir, M. Yaşar. "Havle Bint Sa'lebe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 16/539. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Karagöz, İsmail. "Resmi Olarak Boşanan Eşlerin Dini Nikâhu Da Düşer Mi?". *Youtube*. Yayın Tarihi 02 Aralık 2016. <https://www.youtube.com/watch?v=MIDqFJnbllk>

Karaman, Hayreddin. *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 3 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 8. Basım, 2013.

Karaman, Hayrettin, "Resmî nikâh-dinî nikâh hakkında neler söylersiniz? Bugün sadece dinî nikâh yeter mi?". Erişim 26 Ekim 2022. "https://www.hayrettinkaraman.net/sc/00073.htm

Kaya, Remzi. "Ehl-i Kitap". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/516-519. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Koçak, Muhsin. *Hz. Ömer ve Fıkhu*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1987.

Köse, Saffet. "Hülle". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 18/475-477. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Köse, Saffet. "Toplumsal Meşrûiyet Açısından Nikâhta Aleniyet ve Türkiye'de İmam Nikâhu Uygulaması". *Dinlerde Nikâh Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı -İzmir, 06-08 Nisan 2012-*. 471-501. İstanbul: İSAV, 2012.

Kulaçoğlu Hukuk Bürosu. "Dini Nikâhın Hukuktaki Yeri". Erişim 25 Ekim 2022. <https://kulacoglu.av.tr/dini-nikâhin-hukuktaki-yeri>

Lale, İsmail – Lale, Ömer. *Evlilikte Hukuksal İlişkiler*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2009.

Mâlik b. Enes, Ebû Abdillâh b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî. *el-Muvatta'*. thk. Muhammed Fuad Abdulbaki. Kahire, yy.ts.

Mevsîlî, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-muhtâr*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 5. Basım, 2012.

Meydânî, Abdülganî b. Tâlib b. Hammâde el-Guneymî ed-Dımaşkı. *el-Lübâb fi şerhi'l-Kitâb*. 4 Cilt. İstanbul: el-Mektebetü'l-Mahmudiyye, ts.

Milliyet. "Resmi olarak boşandıktan sonra tekrar eski eşime dönebilir miyim?". Erişim 10 Ekim 2022. <https://www.milliyet.com.tr>

Müslim b. el-Haccâc, Ebû'l-Hüseyn b. Müslim el-Kuşeyrî. *Sahîh-i Müslim*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2011.

Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali. *Sünenü'n-Nesâî*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009.

Paçacı, İbrahim. "Sosyal Hayattaki Değişim Sürecinde İslam Aile Hukuku (Evlenme ve Boşanma Örneği)". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 11 (2008), 59-92.

Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrut: Dârü'l- ma'rife, 1980.

Sorularla İslamiyet. "Mahkemede boşanmak, kaç Talâk yerine geçer? Mahkemede boşanan çiftlerin dinî nikâhları devam eder mi?", "Temyiz edilen boşanma davası sonuçlanmıyorsa hâlâ evli mi sayılırız?". Erişim 10 Ekim 2022. <https://sorularlaislamiyet.com>

Şa'ban, Zekiyyüddin. *İslamda Evlenme ve Boşanma*, çev. Ali Kerrar Ulu. İstanbul: Dilek Matbaası, 1969.

Şâfî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs. *el-Üm*, 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l- ma'rife, 1973.

Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed es-San 'ânî el-Yemenî. *Neylü'l-Evtâr min esrâri Müntekâ'l-Ahbâr*. thk. Muhammed Subhi b. Hasan Hallak. 16 Cilt. Demmam: Dâru İbni'l-Cevzî, 1434/2013.

Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb. *Muğni'l-muhtâc ilâ marifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-türasi'l-Arabi, ts.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd). *Sünenü't-Tirmizî*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2008.

Türkeri, Abdülhamid. "Resmi Mahkeme ile Boşanma Hükmü Ric'î Talâk mı, Bâin Talâk mıdır?". *Youtube*. Yayın Tarihi 01 Eylül 2021. <https://www.youtube.com/watch?v=roJfxsC8c1w>

Ünlü, Ahmet Mahmut. "Mahkemede boşanan kişinin dini nikâhı düşer mi?". *Youtube*. Yayın Tarihi 20 Aralık 2014. <https://www.youtube.com/watch?v=Nr5PgpS2FGA>

Yaman, Ahmet. *İslâm Aile Hukuku*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1999.

Yaman, Ahmet. "Zihâr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44/387-390. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

- Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi. K. 2004/14288 (01 Aralık 2004).
- Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi. K. 2005/8164 (24 Mayıs 2005).
- Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi. K. 2005/17993 (03 Ekim 2005).
- Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi. K. 2006/18556 (28 Aralık 2006).
- Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi. K. 2010/12941 (29 Haziran 2010).
- Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi. K. 2016/6752 (04 Nisan 2016).
- Yargıtay, Yargıtay 3. Hukuk Dairesi. K. 2016/12326 (31 Ekim 2016).
- Yargıtay, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu. K. 2016/1007 (02 Kasım 2016).
- Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi. K. 2018/4125 (29 Mart 2018).
- Yargıtay, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi. K. 2018/7120 (31 Mayıs 2018).
- Yılmaz, İbrahim. *Yetki ve Sistem Açısından İslâm Hukukunda Boşanma*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.
- Yılmaz, İbrahim. "Türk Medeni Kanunu'na (TMK) Göre Gerçekleşen Boşanmaların İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 14 (2009), 267-290.
- Yılmaz, İbrahim. "Kadının Boşanma Hakkı Bağlamında Post Modern Bir Yaklaşım Örneği: İftidâ". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 15 (2010), 209-240.
- Yılmaz, İbrahim. "İslâm Aile Hukukunda Boşanmaları Önleyici Bir Tedbir Olarak Tahkîm Müessesesine Hukuki İşlerlik Kazandırılması". *Turkish Studies* 12/10, 329-360.
- Yiğitoğlu, Merve. *İslam Aile Hukukunda Kadının Hak ve Sorumlulukları*. İstanbul: Kitâbi Yayınları, 2019.
- Zühaylî, Vehbe. *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*. ed. Hamdi Arslan. çev. Ahmet Efe vd. 10 Cilt. İstanbul: Risale, 1992.